

BAKSTEEN

December 2001 nummer 34

Leisure & Entertainment

UITGEVER

Koninklijk Verbond van
Nederlandse Baksteenfabrikanten
(KNB)

REDACTIE EN MEDEWERKERS

Ewald van Hal
Jaap Huisman
Bart de Vries

**PLANNING EN INHOUDELIJKE
COÖRDINATIE**

Hollander en Van der Mey/MS&L, Den
Haag

ART DIRECTION

Mac's, Haarlem

VORMGEVING EN OPMAAK

Studio Tigges bNO, Voorburg

LITHOGRAFIE

Nederlof Repro, Cruquius

DRUK

Boom Planeta, Haarlem

REDACTIE-ADRES

Hoofdstraat 8
Postbus 51
6994 ZH De Steeg
026 4959110 (tel)
026 4951077 (fax)
knb@knb-baksteen.nl
www.knb-baksteen.nl

**ADRESWIJZIGING OF VERZOEK
OM TOEZENDING**

richten aan het Koninklijk Verbond
van Nederlandse Baksteenfabrikanten,
Postbus 51, 6994 ZH De Steeg
026 4959110

ISSN 0925-5923

Baksteen is het vakblad van het
Koninklijk Verbond van Nederlandse
Baksteenfabrikanten (KNB) en ver-
schijnt in controlled distribution drie
maal per jaar. Het blad belicht trends in
en opvattingen over baksteen en archi-
tectuur. Het wordt toegezonden aan
architecten(bureaus) en stedenbouw-
kundigen, tuin- en landschapsarchitec-
ten, opdrachtgevers in de bouw, ONRI-
leden, centrale en lagere overheidsin-
stellingen, aannemers (BouwNed-
leden), HIBIN-leden, onderwijsinstellin-
gen en researchinstituten, (vak)pers en
relaties van KNB. Copyright © 2001
KNB. Het overnemen van artikelen als
bedoeld in artikel 15 van de
Auteurswet is niet toegestaan.

Restaurant Il Gusto, Amsterdam

De foto's in dit nummer zijn
gemaakt door Luuk Kramer,
tenzij anders aangegeven.

Steenfabriek Biezeveld B.V.,
Kerkdriel, tel. 077 4742920

Brada Baksteen B.V., Oosterhout,
tel. 0162 460312

Brada Baksteen Esbeek B.V., Esbeek,
tel. 013 5169203

Brada Baksteen Oosterhout B.V.,
Oosterhout, tel. 0162 460312

Cementbouw Industrie, Heemstede,
tel. 023 5481481

Waalsteenfabriek "De Bylandt" B.V.,
Lobith-Tolkamer,
tel. 0316 566233/566220

Steenfabriek "De Waalwaard" B.V.,
Dodewaard, tel. 0488 417253/417250

CRH Kleiwaren Beheer BV, Neer,
tel. 0475 518100

Kleiwarenfabriek Buggenum BV,
Buggenum, tel. 0475 591666

Kleiwarenfabriek Echt BV, Echt,
tel. 0475 416000

Kleiwarenfabriek Façade Beek BV, Beek
(L.), tel. 046 4372828

Kleiwarenfabriek Joosten Kessel BV,
Kessel, tel. 077 4628000

Kleiwarenfabriek Joosten Wessem BV,
Wessem, tel. 0475 562446

Daas Baksteen Zeddan bv, Azewijn,
tel. 0314 651644

Daas Baksteen, Steenfabriek De
Nijverheid B.V., Azewijn, tel. 0314
651644

Daas Baksteen, Steenfabriek De Vliet
B.V., Winterswijk, tel. 0314 651444

Vandersanden - Duijs Steenfabrieken
b.v., Hedikhuisen, tel. 0416 661393

Steenfabriek Leopold Engels BV,
Helden-Panningen, tel. 077 3060495

Hagens Steenfabrieken B.V.,
Oeffelt, tel. 0485 361444

Hanson Baksteen Nederland BV,
Udenhout, tel. 013 5116611

Hanson Baksteen Erlecom, Erlecom,
tel. 024 6632036

Hanson Baksteen Lobith, Spijk,
tel. 0316 565111

Hanson Baksteen Milsbeek, Milsbeek,
tel. 0485 516551

Hanson Baksteen, Afferden (L.),
tel. 0485 531236

Hanson Baksteen Rijssen, Markelo,
tel. 0548 512592

Hanson Baksteen "De Roodvoet",
Rijswijk (Gld.), tel. 0345 558343

Hanson Baksteen Terra, Son,
tel. 0499 374222

Hanson Baksteen Timmermans, Elst
(U.), tel. 0318 471227

Hanson Straatsteen Daams, Spijk,
tel. 026 3399111

Hanson Straatsteen Doorwerth,
Doorwerth, tel. 026 3399111

Steenfabriek Hijlkema B.V.,
Delfzijl, tel. 0596 624848

HUWA B.V., Angeren,
tel. 026 3259117

HUWA Baksteen Steenfabriek
Huissenswaard, Angeren, tel. 026
3259117

HUWA Baksteen Steenfabriek Spijk,
Spijk, tel. 0316 566200

"St. Joris" Keramische Industrie B.V.,
Beesel (L.), tel. 077 4740100

Steenfabriek Klinkers B.V.,
Maastricht, tel. 043 3478333

Korevaar Beheer BV, Zennewijnen,
tel. 0344 613656

Steenfabriek Schipperswaard BV,
Echteld, tel. 0344 613656

Steenfabriek Zennewijnen BV,
Zennewijnen, tel. 0344 613656

Steenfabriek Linssen B.V.,
Kerkrade, tel. 045 5411222

Steenfabriek Nuth BV,
Nuth, tel. 045 5244321

B.V. Steenbakkerij Randwijk
anno 1839, Heteren,
tel. 026 4722389

Steenfabriek "De Rijswaard" B.V.,
Aalst (Gld.), tel. 0418 552221

Rodruza B.V., Nijmegen,
tel. 024 3224960

Rodruza – Steenfabriek Rossum B.V.,
Rossum (Gld.), tel. 024 3224960
Rodruza – B.V. Steenfabriek "De
Zandberg", Gendt, tel. 024 3224960

Steenindustrie Strating b.v.,
Oude Pekela, tel. 0597 613920

Terca Baksteen BV, Zaltbommel,
tel. 0418 597111

Terca Baksteen BV Steenfabriek
Bemmel, Haalderen, tel. 0481 463924

Terca Baksteen BV Steenfabriek
Haaften, Haaften, tel. 0418 597111

Terca Baksteen BV Steenfabriek
Heteren, Heteren, tel. 026 4722014

Terca Baksteen BV Steenfabriek
Kijfwaard Oost, Pannerden,
tel. 0316 371841

Terca Baksteen BV Steenfabriek
Kijfwaard West, Pannerden,
tel. 0316 371841

Terca Baksteen BV Steenfabriek Ochten,
Ochten, tel. 0344 641441

Terca Baksteen BV/Poriso, Brunssum,
tel. 0418 597111

Terca Baksteen BV Steenfabriek Thorn,
Thorn, tel. 0475 561255

Terca Baksteen BV Steenfabriek
Wolfswaard, Opheusden, tel. 0488
443367

Steenfabriek Vogelensangh,
Deest, tel. 0487 512459

Restaurantcomplex Sloterpas, Amsterdam (Tangram Architecten)

Robuuste vluchtigheid

Serieuze problemen zijn stedelijke problemen, argumenteerde Sjoerd Soeters tijdens het afsluitende debat ter gelegenheid van de presentaties van de Prix de Rome 2001 inzendingen. De architectonische vormgeving van entertainment behoort niet tot de opgaven waarmee bijvoorbeeld het architectuuronderwijs zich zou moeten bezighouden.

In de Nederlandse Deltametropool – een hybride benaming voor een gebied dat plekken, steden en gebieden als Leidseplein, Scheveningen, Utrecht of de Maasvlakte omspant – trekken echter nu al tienduizenden jongeren er elk weekend enthousiast op uit, op zoek naar feesten, vermaak en een 'good time'. De omvang van deze groep noodt tot het inrichten van 'nonplekken' buiten de stad, waar een eigen identiteit moet worden gecreëerd om het massavermaak in een unieke, afwisselende en verrassende context te kunnen laten plaatsvinden. Maar behoort dat wel tot de

serieuze ontwerpopgaven?

Algemeen wordt aanvaard dat een groot architectonisch gebaar minstens evenveel kan zeggen over corporate waarden of een merk als een geschreven 'mission statement'.

Maar de kwaliteit van de architectuur van uitgaansplekken, variërend van lounge café tot restaurant, van pretpark en dierentuin tot vakantieoord, is zelden onderwerp van een serieuze beschouwing. Ze zijn er, ze functioneren, ze zeggen iets over trends in entertainment en vermaak, maar ze hebben weinig in te brengen in het architectuurdebat. Niettemin neemt de aandacht en zorg voor de kwaliteit van die plekken onmiskenbaar toe. In dit nummer daarom ruimte voor die plekken en projecten waar de ultieme vluchtigheid van verbeelding en vertier paradoxaal genoeg wordt vormgegeven met de zwaarte van baksteen.

4 EEN JURK VAN STEEN

door Pauline Terreehorst

Bakstenen zijn trendy, ze zijn de laatste mode in de bouwwereld. Dat klinkt misschien vreemd, maar wat opgaat voor kleding, geldt ook voor andere vormgevende disciplines, zoals de architectuur. Het toenemende gebruik van baksteen lijkt op de verwerking van grove wollen stoffen in de huidige kledingindustrie. Je kunt zien – en voelen – dat het is gemaakt.

10 HORECA ACHTER EEN HOGE RUG

door Jaap Huisman

De oevers van de Amsterdamse Sloterpas moeten tot leven worden gewekt door een 'restaurant-verzamergebouw' dat zelf weer de bekroning is van het gerestaureerde Osdorpplein. Een gebouw als een verzameling schotsen, opgebouwd uit dieprode baksteen, glas, hout en zink. Tangram Architecten streefde naar een gebouw met vier voorkanten en een dak dat je van alle kanten met plezier kunt bekijken.

14 EEN ROBUUST KADER VOOR VLUCHTIGE ERVARINGEN

door Bart de Vries

Vermaak moet in Nederland steeds groter en spectaculairder. De weinige vrije tijd van de moderne (werkende) mens moet op hoogwaardige manier worden ingevuld en aangekleed. De vermaakindustrie zoekt naar schaalvergroting en dringt daarmee de schaarse vrije ruimte in.

16 FUNCOCKTAIL IS DE NIEUWE OPGAVE VOOR DE ARCHITECTUUR

door Jaap Huisman

Center Parcs is in de jaren zeventig groot geworden met voorzieningen die voor Nederlanders nieuw waren. Bungalows met kleurentelevisies, zwart lederen hoekbanken of zitkuil en zelfs een sauna in de badkamer. En bamboe als het om Bali gaat, baksteen als materiaal voor de bungalows. 'Het moet kloppen. De vakantieganger kan zo van sfeer naar sfeer hopen.'

22 HET UITZICHT

23 TECHNISCHE RUBRIEK DOORGESTREKEN METSELWERK HERONTDEKT

Een jurk

Baksteen als de laatste mode in de bouw

Bioscoop Pathé

De Munt, Amsterdam

(Christian de Porzamparc)

van steen

Door het internationaler worden van de bouwwereld kom je nog eens te spreken over cultuurverschillen, die onmiddellijk in de bouw zichtbaar worden. Wat bij ons vanzelfsprekend lijkt, is even over de grens al bijzonder merkwaardig.

Zo zei de Franse architect Yves Lion onlangs tegen me: 'Weet je, wij Fransen houden er gewoon van om onze huizen een beetje aan te kleden. Dat doen we met steensoorten, waardoor je de ene keer een Provençaalse uitstraling krijgt en de andere keer een Toscaans huis. Bij ons zijn de mensen er trots op als hun huis of hun appartementencomplex met steen is afgewerkt.'

Café-Restaurant Vakzuid (inrichting Paul Linssen), Olympisch Stadion, Amsterdam (restauratie A. van Stigt)

In het Nederlands vertaald, klinkt dat 'aankleden' veel minder mooi dan in het Frans, want hij gebruikte het woord 'enrober'. Het is een woord om even op je tong te proeven, ook al gaat het over stenen. Letterlijk betekent het 'een jurk aantrekken' (waarschijnlijk komt daar het Nederlandse 'aanjurken' vandaan, wat bij ons eerder met aanbesteding verbonden zal worden). Figuurlijk gaat het over een laag van steen als buitenmuur die huizen een extra uitstraling verschaft. Nederlanders houden van eerlijkheid en functionaliteit, van baksteen, glas, staal en beton. Bij ons hebben de huizen vaak een jurk die niets aan de verbeelding over laat. Een Fransman kiest eerder voor de franje van de fantasie die via zulke steensoorten geprikkeld wordt, waardoor er nog iets te onthul-

Het Kasteel, Eneco-Stadion Sparta, Rotterdam

(restauratie Zwarts & Jansma Architecten)

len overblijft. 'Voor aanstellerij dus', zullen sommige nuchtere Nederlandse bouwers concluderen.

HART VAN LEISURE-INDUSTRIE

Toch wint die aanstellerij steeds meer terrein, en niet alleen in de woningbouw waar tegenwoordig vaak teruggegrepen wordt op oude vormen. Het is vooral te zien in oorden waar de verbeelding permanent aan de macht is: pretparken, winkelcentra die als pretpark zijn ingericht en andere plaatsen waar ontspanning en commercie een vruchtbaar huwelijk zijn aangegaan. Daar, in het hart van de leisure-industrie, vinden we steeds vaker bouwsels die vervaardigd zijn van het prachtigste, meest exotische metselwerk, uitgevoerd in veel bruinrode baksteensoorten. En daar blijft het niet bij: ook de weg ernaartoe is geplaveid met de klinkers van de verbeelding. De dikke, gebakken moppen zijn niet aan te slepen. Ze worden overal toegepast, zelfs in kostbaar sierstraatwerk voor een achtertuin – uitsluitend voor het plezier van de particuliere bewoner en zijn gasten.

Bakstenen zijn trendy, ze zijn de laatste mode in de bouwwereld. Dat klinkt vreemd voor materiaal waarmee de Hollandse steden al eeuwen zijn gebouwd, en dat voor een groot deel verbonden is met het imago van die steden. Maar zo gaat dat nu eenmaal in de mode. Wat opgaat voor kleding, geldt ook voor andere vormgevende disciplines, zoals de architectuur.

Bakstenen zijn trendy, ze zijn de laatste mode in de bouwwereld

BORDUURSEL

Er worden in de vormgeving zelden heel nieuwe vormen en materialen geïntroduceerd. Veel vaker bestaat het nieuwe en modische eruit dat een overbekend element op een verrassende manier wordt toegepast in een nieuwe omgeving, waardoor het er opeens weer heel bijzonder uitziet. Vaak in combinatie overigens met hypermoderne productiemethodes en technologisch zeer verfijnde toevoegingen, die het oude een extra gebruiksmogelijkheid geven: borduursel met lycra bij voorbeeld, te vergelijken met de intelligente, energie-regelende wanden in de meest innovatieve bouwprojecten.

Het toenemende gebruik van baksteen in de bouw op dit moment lijkt op de verwerking van grove wollen stoffen in de huidige kledingindustrie. De onregelmatigheid van die stoffen legt enerzijds de nadruk op de structuur van het materiaal. Je kunt zien – en voelen – dat het is gemaakt. Daarnaast is duidelijk dat hier handwerk aan te pas is gekomen. Zulke stoffen – ook al worden ze tegenwoordig machinaal vervaar-

digd – wekken in ieder geval de indruk dat er gebruik is gemaakt van oude vakkennis van een ambachtsman (of -vrouw). Het roept een verleden op waarin kwaliteit werd geleverd in een wereld die nog overzichtelijk was. Ook al weet iedereen dat daar veel vraagtekens bij te zetten zijn, die fantasie is onuitroeibaar.

Daarom is het zo belangrijk dat het metselwerk – en de stoffen met structuur – er 'oud' en doorleefd uitzien (wat iets anders is als aangetast en kapot, want dat wil niemand).

In het Rijksmuseum te Amsterdam hangt wat dat betreft een wonderlijk schilderij uit de achttiende eeuw van de nieuwgebouwde grachtenhuizen aan een Amsterdamse gracht. Daarop zie je al die prachtige oude huizen met hun doorleefde bakstenen 'jurk' die we nu zo bewonderen in nieuwstaat. Het is een schokkend beeld: een Vinex-wijk aan de gracht. Zo heeft het er dus ooit uitgezien. Je moet er niet aan denken. Het zijn juist de oneffenheden en de verwerking die we tegenwoordig willen zien.

Dat heeft te maken met de actualiteit van de 21e

eeuw. Wat er om ons heen gebeurt, is steeds ongreepbaarder aan het worden. De realiteit bevindt zich in beeldschermen. De hang naar het tastbare en oude is een direct gevolg van deze overdaad aan ongreepbare structuren in de digitale informatievoorziening. Je ziet dat het duidelijkst geïllustreerd in computerspellen. Vrijwel zonder uitzondering zijn daarin omgevingen gemaakt van grote verweerde stenen, enorme metalen sloten en dikke houten balken. Het is deze fantasiewereld die we terug zien keren in de omgevingen die 'voor het plezier' worden gemaakt in pretparken en verwante locaties. Het zijn eigenlijk tot leven gewekte computeranimaties.

VERLANGEN

Het is opvallend dat baksteen vooral wordt toegepast in twee specifieke bouwwerken die je vrijwel altijd in dit soort plaatsen tegenkomt. Aan de ene kant het spookkasteel of de toren, waar je van alles kan overkomen en het avontuur steeds dreigend op de loer ligt. Er is wat dat betreft weinig verschil tussen het Mysterie Kasteel in het Duitse Phantasialand en het paleis van Doornroosje in De Efteling.

Aan de andere kant wordt baksteen gebruikt voor de vertrouwde, nagebouwde winkelstraat, die

zich meestal in het hart van een park bevindt, waar onveranderlijk de boetieks, café's en restaurants gevestigd zijn, en waar pretparken een groot deel van hun inkomsten genereren. De toepassing van baksteen in deze commerciële paradijzen is overigens zeer Europees. In de verschillende Disneylands, die allemaal een Main Street hebben, zijn de winkels, saloons en huizen eerder een kopie van een Western-stad, waar de gebouwen – met hun veranda's en erkers - voornamelijk van hout zijn gemaakt.

Het verlangen naar zo'n overzichtelijke winkelstraat is in de jaren vijftig van de vorige eeuw voor het eerst in de pretparken ontdekt en daarna volledig uitgebuit (de Nederlandse Efteling claimt dat zijn eerste ontwerper, Anton Pieck, zelfs nog voor Disney dit fundament voor de pretpark-formule bedacht.)

Tegenwoordig zien we dat dit belangrijke onderdeel van het pretpark ook zelfstandig blijkt te kunnen bestaan. Het omringende park, met zijn achtbanen en wildwatervijvers, is kennelijk niet essentieel om mensen naar een Main Street te lokken. Zo opende onlangs het outlet-dorp Batavia bij Lelystad zijn poorten, waar mensen in 'oude' winkels op koopjesjacht kunnen gaan. Ook hier zien we veel hout, maar de deuren en ramen zijn onveranderlijk gevat in

De toepassing
van baksteen
in commerciële
paradijzen is
overigens
zeer Europees

Hoofdgebouw Golfclub Spaarnwoude, Haarlemmerliede

gemetselde muurtjes. Ook de poorten zijn opgetrokken uit baksteen, en de bestrating is uiteraard ook 'oud' gemaakt met klinkers. Eenmaal binnen de poorten kan iedereen ongestoord zijn gang gaan.

KUNSTWERK

Baksteen wordt in de leisure-industrie dus enerzijds gebruikt voor ongebreideld 'veilig' consumeren, anderzijds om een gevoel van onveiligheid en mysterie op te roepen. Bij dat laatste sluiten de dierentuinen aan, die hun roofdieren en roofvogels ook vaak in bakstenen omgevingen huisvesten, die vervolgens weer opgenomen zijn in zo'n natuurlijk groene, dichtbegroeide omgeving dat je als argeloze bezoeker de beestjes nog zelden in levende lijve kunt betrappen. Een van de nieuwste ontwikkelingen is de toe-

passing van baksteen als teken van creativiteit. De kweker en tuinkunstenaar Louis le Roy heeft onlangs een heel nieuw type tuin bedacht: de muurtuin. De basis hiervoor vormt een muur die samengesteld is uit zeer uiteenlopende maten bakstenen. De onregelmatigheden die zo ontstaan zorgen voor kieren en spleten, waartussen bijzondere muurplanten kunnen groeien. De muur is een kunstwerk op zich geworden. Het is een ontwikkeling die een onverwachte relatie heeft met de gang van zaken in de modewereld. Want zien we ook daar niet steeds vaker dat de jurken zo bijzonder worden, dat ze direct een plaats krijgen in het museum, zonder ooit gedragen te zijn? Als deze trend doorzet, wacht de baksteen, dit ooit eenvoudige, uit de klei getrokken bouw materiaal, nog een exquise toekomst.

Interieur bioscoop-loungebar Lux, Breda (Soeters Van Eldonk Ponc architecten)

Pauline Terreehorst

(Pauline Terreehorst heeft een eigen bureau, Toutes Directions. Ze geeft adviezen op het gebied van woontrends en communicatie)

Restaurantcomplex
Sloterplas, Amsterdam
(Langram Architecten)

Horeca een achter hoge rug

Uitgaan aan de Amsterdamse Sloterplas, flaneren aan het water, bijkomen op een terras, het lijkt zo logisch en aantrekkelijk. De praktijk is anders. Alsof er vanaf de binnenstad een berg beklommen moet worden, om je in westerlijke richting te begeven, een barriere die wel degelijk bestaat in de vorm van de Ring A10 en de spoorlijn. Die psychologische grens is er, net zo goed als het strakke stedelijke patroon van Osdorp, door Bart Mispelblom van Tangram Architecten getypeerd als 'harkerig'. De frivole kant van het uitgaan wordt dan wel heel erg op de proef gesteld.

Desondanks is er nu een poging gewaagd om de oevers van de Sloterplas tot leven te wekken, in de vorm van een 'restaurant-verzamelgebouw' dat de bekroning moet vormen van het geres-taureerde Osdorpplein. Een gebouw als een verzameling schotsen in de hoek van de plas, zo ziet het er uit op een luchtfoto, alleen dan niet glazig wit, maar opgebouwd uit dieprode baksteen, glas, hout en zink.

De totstandkoming ervan heeft wat voeten in aarde gehad. Tangram had de toezegging op zak om de woontoren op het Osdorpplein te ontwerpen, totdat de stedenbouwers tot de ontdekking kwamen dat een andere ontwikkelaar al een claim had liggen voor een toren op die plek, te bouwen door Klunder Architecten. Tangram kreeg als 'schrane troost' een paviljoen aan de plas tegenover de pas totaal gerestylede Meervaart. Alles zit mee op die plek, vindt Mispelblom, want waar heb je in de stad zo'n plek waar je van je af kunt kijken en hoe kun je beter de zuidwesten zon begroeten dan daar? De enige donkere wolk die overtrekt zijn de argusogen van de buurt die de oever liefst vrij wilde houden en al helemaal niet graag gevuld zag met lawaaierige horeca. Eten en ontspannen mogen dan een geliefde vorm van uitgaan zijn geworden, maar niet onder je raam of naast je voordeur: *Nimby* dus.

ONMOGELIJKE OPDRACHTEN

Het hoeft geen verwondering te wekken dat het proces zich al vanaf 1995 voortsleepte, het jaar dat Tangram de opdracht kreeg. Wat niet mee-hielp, was de onmogelijk lijkende opdracht om een gebouw te tekenen waarin drie restaurants, zeer verschillend van snit en prijsklasse, onder één dak samengebracht moesten worden. Maar ook onmogelijke opdrachten vragen om een oplossing, vond Mispelblom en hij tekende voort. Zijn collega Charlotte ten Dijke en hij schetsten zelfs een eetgelegenheid zonder al die compartimenten, om aan te geven dat er ook een grote brasserie denkbaar was als je de niet dragende tussenmuren zou verwijderen. Om die tekening vervolgens weer uit te gummen, want het ging immers om een verzamelgebouw. 'Het hart van het gebouw is hard, eromheen liggen zachte ingewanden.' Het uitbuiten van de locatie

was een kolfje naar de hand van de architecten. Hoe voorkom je dat de Osdorpers aan de landzijde uitkijken op en last hebben van een bevoorradingsdeur? Mispelblom haalt er de maquette bij en gebaart: door een poort te maken op het -1 niveau waar een bestelbusje kan binnenrijden – en trouwens ook de rolstoelgebruiker die aanlandend in het hart van het etablissement een lift aantreft, van waaruit hij elk restaurant kan bereiken. Een gezamenlijke keuken was geen optie, want de ervaring leert dat de kok zijn keuken beschouwt als stuurhut, waarvan het restaurant een afgeleide is.

De context liet Mispelblom voor wat ie was. 'We wilden ons juist afzetten tegen de strenge orthogonaliteit van Osdorp, en ook tegen de gele kleur baksteen die je er tegenkomt. We streefden naar een gebouw met vier voorkanten en een dak dat je van alle kanten met plezier kunt

bekijken.' Want het uitzicht voor de bewoners van de nieuwe woontoren van Klunder en de oudere van Dudok mocht evenmin worden bedorven.

'We wisten niet wie er zou komen, welk restaurant zich er zou vestigen', dat was de onzekerheid waarmee Tangram moest omspringen, en dat bracht het bureau ertoe een zo 'sterk mogelijk gekruid gebouw te schetsen dat een horecastoot kon verdragen'. Mispelblom: 'De sculptuur moest onaangestast blijven.' De gedoodverfde uitbater van het laagst gelegen café zou de Amerikaanse keten Appelbee's zijn, verwant aan MacDonald's met een schreeuwerige huisstijl in groen, wit en oranje. Mispelblom zag het al voor zich, Applebee's hangt een markies in die kleurencombinaties op en weg is het effect van het complex. Hij deed een voorzet. De raamspijlen zijn vormgegeven als een barcode, waartussen

Voorzicht met situering van toekomstig
Grand Café van restaurantcomplex Slotterplas,
Amsterdam (Tangram Architecten) /
Zijaanzicht Restaurantcomplex Slotterplas,
Amsterdam (Tangram Architecten)

Applebee's desgewenst zijn banieren zou kunnen bevestigen. Maar Applebee's is tussentijds afgehaakt en de plaats wordt ingenomen door een grand café, waarvoor Tangram eigenlijk een ander deel van het gebouw had gereserveerd, een hoge ruimte op de oostkant met een *boardwalk* als terras.

ARCHITECTONISCH MIDDEL

Waar moet een restaurant aan voldoen? Menige architect heeft zich daar al het hoofd over gebroken, omdat het succes van horeca vaak van andere factoren afhangt, zoals de figuur van de exploitant of de beoogde sfeer. Mispelblom mikt op de magie van de plek, die zo krachtig moet zijn, te vergelijken is met Pier 10 achter het Centraal Station van Amsterdam, dat hij uitgroeit tot een gelegenheid waar je speciaal naar toe gaat. Dat vraagt om goede

parkeergelegenheid, uitstekend eten en een expressieve architectuur. Het paviljoen komt een eind in de richting. Het Chinees-Japanees restaurant dat zich in de bovenste schijf heeft gevestigd, gaat verder dan nasi en bami, is terughoudend met de decoratie ('Het uitzicht is tenminste niet verpest') maar heeft tot verdriet van Mispelblom een daklicht geblokkeerd door een verlaagd plafond, waardoor de ruimte iets van zijn transparantie is verloren.

Met het interieur kon Tangram zich slechts marginaal bemoeien, omdat het immers om ongewisse exploitanten en sferen ging. Toch kon Mispelblom het niet nalaten zijn grens letterlijk en figuurlijk te verleggen. Hij liet het metselwerk doorlopen in het interieur tot aan een nis, waarna de uitbater vervolgens zijn gang mag gaan; behangen, decoreren, verlichten, wat-ie maar wil. Daarmee krijg je binnen het gevoel dat je buiten bent, door die stenen muur is de overgang tussen exterieur en interieur vloeiend en vanzelfsprekend gemaakt. Het is een architectonisch middel dat meewerkt aan een verlangen om het uitgaan een mediterrane karakter te geven: ook al vriest het, je wordt omringd door een warme, authentiek aanvoelende atmosfeer.

Het ontwerpen van een restaurant, en zeker van een verzameling restaurants, stelt enorme eisen – daarom is het voor een architect een likkebaardende opdracht -, omdat er alles in samenkomt: constructie, logistiek, gezelligheid en commercie. Misschien dat een theater nog een fractie ingewikkelder is, denkt Mispelblom, die het vak heeft geleerd bij oude rotten in dat vak zoals Greiner en Van Goor die onder meer Carré hebben verbouwd en tal van nieuwe theaters in het land hebben ontworpen. 'Je zet een aantal functies bij elkaar die ook nog eens optimaal tot hun recht moeten komen.'

De dieprode baksteen schermt het paviljoen af van Osdorp, er wordt een hoge rug opgezet, maar er is voorkomen dat de achterkant aan de 'landzijde' doods zou zijn. De oplossing is een hellingbaan over de volle lengte van het complex die naar het hoog gelegen Chinees-Japanees restaurant leidt, en de poort daaronder voor de bevoorrading.

Achter die dieprode steen zit een verhaal. Tangram Architecten had schoon beton willen gebruiken om het gebouw een natuurlijk, bijna

maritiem karakter te geven. Beton, glas, hout en zink. Niets geschilderd. Dit stuitte op bezwaren van de ontwikkelaar die met Applebee's een overeenkomst had gesloten. Deze ontwikkelaar, gevestigd in het zuiden, was van één ding overtuigd: zijn afkeer van de architectuur van Wiel Arets, die verzot is op schoon beton. 'Stucwerk vonden we geen alternatief, omdat het slecht te onderhouden is op zo'n plaats. Maar metselwerk lag in eerste instantie niet voor de hand, omdat we grote overstekken wilden maken en op de hoeken uitsparingen', vertelt Mispelblom. Het ontwerp leek te complex voor metselwerk, omdat de architecten het gebouw ook nog eens een flauwe ellipsvorm gaven, die op sommige plaatsen uitloopt in een gebogen hoek. De aannemer had er een hard hoofd in; een betonnen casco dat wordt bekleed met steen leek financieel onhaalbaar.

KRACHTIG NEERGEZET

Zijn uitweg was staal. Vermoed staal in dit geval. Achter het kleed van metselwerk gaat een ingenieus stalen skelet schuil dat aan alle eisen is tegemoetgekomen. Omdat staal beweegt en er dilatatievoegen nodig zijn om die beweging op te vangen, ging Tangram over op metselwerk in tegelverband. 'Zo krijg je de monolithische uitstraling die ons voor ogen stond. Want we konden dankzij de staalconstructie en deze manier van metselen op de hoek een zwevende muur maken, ook al beweerde de aannemer dat dat niet kon.'

Zo kan Tangram toch leven met baksteen in plaats van beton. Het paviljoen is er zelfs sterker door geworden, omdat het letterlijk afstand neemt van het palet van Osdorp.

De muren zijn zo krachtig aan de waterkant gezet, dat ze hun eigen grafische lijn trekken, die zich moeilijk laat verstoren door reclame of horeca-borden. Want dat is het slappe koord waarop de ontwerper in de uitgaansarchitectuur moet dansen: vroeg of laat breekt het gevecht aan met andere esthetische opvattingen en verandering van gebruik. Niets gaat zo snel als in de horeca. Niets lijkt zo kortstondig. Alleen dat paviljoen van de Slotterplas staat er, als een baksteen om nooit meer te verdwijnen.

Jaap Huisman

Winkelcentra groeien uit tot funshoptdorpen, bioscopen tot multiplexen, musea tot multimedia-ervaringen en beurzen tot mega festaties. Hoewel de Nederlander minder vrije tijd tot z'n beschikking heeft om aan leisure en entertainment te wijden, geeft hij er wel steeds meer aan uit. Een kwart van het huishoudbudget volgens een rapport van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeeringsbeleid (WRR). Dat maakt van de vormgeving van al dat entertainment een architectonische opgave, ook al gaat dat soms tegen wil en dank.

voor vluchtiging Een rob

Detail 'Wild Things' Store and Big Cats Cafe, Lincoln Park Zoo, Chicago (V.S.), Valerio Dewalt Train Associates, Inc.

B

ilbao is sedert het Guggenheim Museum van Frank Gehry niet meer dezelfde geweest. De transformerende invloed van het museum is ongekend, leidend tot een sinds de opening nog niet opgedroogde stroom van bezoekers aan de eertijds verstofte Baskische stad. Het Guggenheim Museum, een 'powerful essay in primal geometric form', is het bewijs hoe *high-brow* cultuur kan doordringen in de *mainstream* beleving van vrije tijdbesteding. Andere steden hebben dit goed begrepen en vragen steeds vaker mondiaal werkende architectnomaden voor het ontwerpen van publieksgebouwen om het toerisme te bevorderen en lokale bestedingen te verhogen. En het gaat niet alleen om cultuurpaleizen, zoals een recent project van Gehry, een museum in Biloxi (Missouri, Verenigde Staten) dat de keramische kunst van de 'Mad Potter of Biloxi', George E. Ohr, moet herbergen. Gehry richtte namelijk ook de publieke gebieden van het Experience Music Project in Seattle in,

een multimedia spektakel waarin technologie en entertainment tot grote hoogten zijn gedreven.

SERIEUZE OPDRACHT

Entertainment is als opgave de architectuur binnengedrongen. Vermaak moet in Nederland namelijk steeds groter en spectaculairder. De weinige vrije tijd van de moderne (werkende) mens moet op hoogwaardige manier worden ingevuld en aangekleed. De vermaakindustrie zoekt naar schaalvergroting en dringt daarmee de schaarse vrije ruimte in. Onderzoeker H. Mommaas vond zich tijdens de presentaties van de Prix de Rome 2001 inzendingen onverwacht in debat met architect Sjoerd Soeters over de verhouding van entertainment en architectuur. De laatste vond entertainment geen serieuze opgave voor de architectuur. In Mommaas' WRR-rapport 'De vrije tijdsindustrie in stad en land' constateert hij dat de 'dynamiek op de markt van belevenissen' wordt onderschat door

Bezoekerscentrum en winkel 'Wild Things!' Store and Big Cats Cafe, Lincoln Park Zoo, Chicago (V.S.), Valerio Dewalt Train Associates, Inc.

schoonheidssalon zijn ondergebracht. Het Franse architectenbureau Périphériques kreeg lof toegevaard voor een project in de Parijse banlieue Savigny-le-Temple dat onderdak biedt aan twee bars, hiphop dansstudio, geluidsstudio's en een restaurant. Périphériques bestaat eigenlijk uit drie samenwerkende bureaus, waarvan een tweetal eerder het restaurant in centre Pompidou ontwierpen. In New York, tot slot, werd een negentiende eeuwse bakstenen façade zorgvuldig behouden, om daarachter een asymmetrische en buisvormige entree te maken.

SCHOON METSELWERK

Wat bij dergelijke gevallen opvalt, is dat de vluchtige wereld van vermaak niet zelden wordt vormgegeven met gebruik van baksteen. De robuuste uitstraling en de suggestie van permanentie voegt zich daarbij kennelijk heel makkelijk naar de tijdelijkheid van het entertainment dat wordt geboden. Het impliciete contrast wordt bovendien

'Wild Things!' Store and Big Cats Cafe, Lincoln Park Zoo, Chicago (V.S.)

Olympisch Stadion van Amsterdam. De bakstenen omgeving biedt dan een huiselijke ambiance waarbinnen een zeer *nineties* vorm van ontspanning kan plaatsvinden in gezelschap van gelijkgestemden die deze vorm van ironie op prijs weten te stellen. Het is – anders gezegd – ook een vorm van hergebruik, zoals de transformatie van een in onbruik geraakt zwembad uit 1927 in Roubaix, dat door architect Jean-Paul Philippon werd omgebouwd tot Museum van Kunst en Industrie.

SCHAALVERGROTING

Super-entertainment en de bijbehorende schaalvergroting is een uitdrukking van de steeds hoger wordende eisen die consumenten stellen aan het niveau van hun vrije tijdbesteding. De vanouds bekende textieldiscounters aan de onderkant van de markt hebben gezelschap gekregen van outlet-winkels aan de bovenkant, compleet met een alleen uit merkklleding bestaand assortiment. Maar het gaat al niet meer om één outlet, de huidige funshopper legt een bezoek af aan een *outlet center* waar hij wordt ondergedompeld in een aangepaste sfeer. cK, DKNY, D&G in de polder.

Megalocaties lijken een Amerikaans fenomeen te zijn. En mede daarom is het wellicht een ontvullende constatering dat nu juist in dat land de consument liever thuis zit dan dat hij op pad gaat. Onderzoeksbureau Ipsos-Reid vroeg Amerikanen wat zij zouden doen met \$ 1000 als die onverwacht in de zak van een vergeten oude broek zouden worden gevonden. Besteden aan huis en haard, was veruit het meest gegeven antwoord. Misschien dat *'nine eleven'* er een rol in speelde, maar uitgaan kwam pas op de laatste plaats.

Bart de Vries

uust kader e ervaringen

organisatoren en ambtelijke planners. De ruimtelijke ordening moet nog worden aangepast.

EIGEN CATEGORIE

Maar los van de vraag of grootschalige entertainment-opgaven onder invloed van een onstuitbare honger naar belevenissen en ervaringen naar de periferie van de steden moet verhuizen, om zo aan de capaciteitsvraag te kunnen voldoen, kan wel worden geconstateerd dat leisure steeds vaker tot architectonisch boeiende resultaten leidt. Het maandblad van de Amerikaanse belangenvereniging van architecten heeft er zelfs een speciale categorie voor gemaakt, 'buildings for leisure'. Vorig jaar was het bezoekerscentrum annex boekhandel van de de Lincoln Park Zoo een finalist voor de 2000 BusinessWeek/Architectural Record Awards. Architectural Record besprak eveneens met waardering een 'leisure center' in Londen, waarin onder andere een zwembad, fitness centrum, dansstudio en

graag uitgebuit, getuige de toepassing van schoon metselwerk in interieurs van diverse loungebars, onder andere vanwege de tactiele spanning tussen de ruwheid van de steen en de zachtheid van de met leder beklede loungemeubelen die tegen de binnenwanden zijn geschoven. Een Amerikaanse keten á la Starbucks heeft de schone metselwand als huisstijlelement in de interieurs van zijn koffiehuisen gekozen. Een upscale New Yorks restaurant liet het stucco van de drie verdiepingen hoge binnenmuren verwijderen en bracht de bruinrode baksteen terug en contrasteerde dat op spannende wijze met de in het zicht hangende, zwart gemoffelde aluminium luchtversingsbuizen. De baksteen als belichaming van sfeer, authenticiteit en sophistication.

Bezitten veel van deze etablissementen nog maar een korte historie, er zijn ook voorbeelden van gekoesterde omgevingen die na een afgesloten carrière als sportpaleis plotseling ook geschikt blijken als restaurant en café, zoals Vakzuid in het

Funcocktail

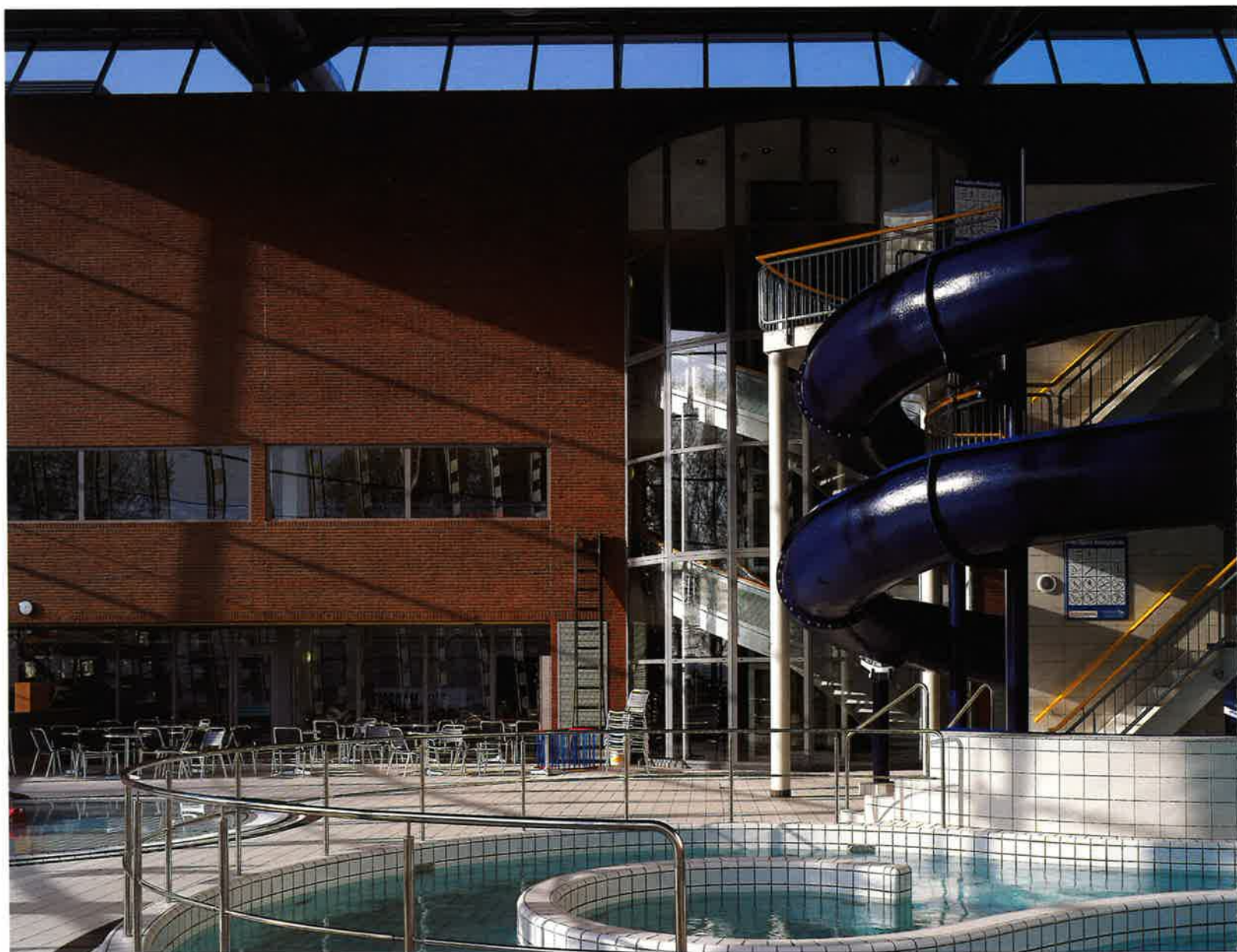
is de nieuwe opgave voor de architectuur

Makers

Nederlanders kennen een traditie die in het buitenland betrekkelijk onbekend is. Ze houden van korte vakanties, hetzij een lang weekeinde, hetzij een midweek, bij voorkeur door te brengen in een grote stad (de zogeheten citytrip) en anders wel in een bungalowpark. Center Parcs (vroeger Sporthuis Centrum) is groot geworden met de formule van korte perioden van ontspanning. Waarom slaat zoiets in het buitenland minder aan? Omdat in sommige landen kinderen nog op zaterdag naar school moeten, is de uitleg van Mark Haak Wegmann, directeur productontwikkeling bij Center Parcs.

H

et kort verblijf werd bovendien opgetuigd met voorzieningen waarmee Nederlanders in de jaren zeventig niet vertrouwd waren. Ze verbleven in bungalows met kleurentelevisies, toen nog geen gemeengoed in het huishouden, op zwart lederen hoekbanken of in een zitkuil - ook een nouveauté - en daarna zelfs met een sauna in de badkamer, een attractie die ook niet voor iedereen is weggelegd. Je kunt er nu lacherig over doen, maar feit is dat de doodeenvoudige glijbaan in het zwembad ook in Nederland nog niet eerder was vertoond. De bungalows waren ontworpen door het fameuze bureau Van den Broek & Bakema dat tot verwondering van Haak Wegmann met een concept kwam dat nooit is gekopieerd of geïmiteerd: bedacht

Amsterdamse Sloterparkbad (Kraaijvanger Urbis, Roy Gelders)

tegenwoordig, vallen er 'storyline' figuratieve beelden

was een geschakelde rij van bungalows die samen een slingerend patroon vormen zodat iedere bungalowgast een vrij uitzicht heeft en nauwelijks weet heeft van burens. Optimale privacy gewaarborgd.

Center Parcs gaat er prat op dat men in de vrijetijdsfeer dingen bedenkt die ergens anders niet voorkomen. Die ouderwetse glijbaan is daarvan een voorbeeld, maar de designers zijn al weer een stap verder. In het eind maart te heropenen park De Eemhof in Flevoland kan de gast zich wentelen in de sfeer van Bali, zonder dat er een verre vlucht aan te pas komt. De witte tegeltjes van het zwembad hebben plaatsgemaakt voor een oriëntaalse setting met kwartsiet op de vloer, palmen in de perken en veel bamboe op het terras. De huidige versie van de glijbaan is een *flowrider* waar de gast op een plaat met een dun laagje water kan surfen. Je

hoeft dus ook al niet meer naar Californië. De invulling van het begrip ontspanning is anders dan dertig jaar geleden bij de start van Sporthuis Centrum, tegenwoordig vallen er termen als 'beleving', 'storyline' en 'concepting' waaraan figuratieve beelden worden opgehangen. Bali is dan het trefwoord bij de storyline, maar het kan evengoed ook Latijns-Amerika zijn, als het maar een gevoel kan oproepen dat hoort bij 'weg zijn'.

Het ligt voor de hand om Center Parcs in dat opzicht te vergelijken met Eurodisney of met een andere Amerikaanse formule, zoals Refors, maar er is een gradueel verschil, benadrukt Haak Wegmann. Experience is weliswaar de verbindende factor in de 'vermaakindustrie', het onderscheid zit hem in de kwaliteit van de uitvoering. Het is, grof gezegd, het verschil tussen baksteen

en plastic, tussen echt en nep. 'Mensen hebben oog voor authenticiteit. Plastic is niets voor Center Parcs, we zoeken het meer in het natuurlijke.' Dus bamboe als het om Bali gaat, en baksteen als geëigend materiaal voor de bungalows. Het moet kloppen. De vakantieganger kan zo van sfeer naar sfeer hopen, zoals je op een televisie van zender wisselt.

QUALITY HOURS

Is er iets veranderd in de leisure-industrie en zo ja wanneer? Het antwoord daarop is - natuurlijk - ja, maar het is niet goed aan te geven wanneer de omslag is gekomen, meent Haak Wegmann, het is een sluipend proces. Ongetwijfeld heeft de ommekeer te maken met de toegenomen reisdrift van de Nederlander die weer correspondeert met de wel-

Tropische kas met plantenrijk van Borneo (voorzien van schildpadden en vleesetende planten), Dierentuin Artis, Amsterdam (Onno van Vlaanderen)

vaartsgolf in de jaren negentig. De bezoeker van Center Parcs komt niet direct meer uit de gelederen van Jan Modaal, en stelt hogere eisen dan vroeger, wetende dat de ontspanningsmarkt concurrerend is. De tijd in de vrije tijd is uitgegroeid tot een kostbaar artikel: men wenst *quality hours*. Natuurlijk gaat het in het amusementsegment om de overtreffende trap van meer, wilder of avontuurlijker om de vrijetijd optimaal te laten beleven, maar het is geen wet van Meden en Perzen. Haak Wegmann wijst op de Efteling waar het management na jaren van investeringen in kermisachtige attracties juist weer teruggaat naar de kern van het park, het sprookje, wetende dat dit unieke van de Efteling is. In zijn eigen parken is er een faciliteit bij gekomen (naast de restaurants en het zwembad) die er bij de start van Sporthuis Centrum niet was en nu als extra attractie wordt aangeprezen: de action factory. Het woord zegt het al: in een in een Latijns Amerikaans getoonzette hal kan het publiek zich zowel sportief als cultureel uitleven, omdat een filmvoorstelling wordt gecombineerd met een klimwand, een workout-zaal met een bowlingbaan. Die functievermenging doet zich trouwens ook voor in het zwembad, waar het allang niet meer gaat om

baantjes trekken. Het baden heeft gezelschap gekregen van raften, van duikbassins met haaien en piranha's erin, en natuurlijk van ingenieus kronkelende glijbanen die de lange rechte plank doen vergeten. Zo'n zwembad heeft dan ook niet meer het voorvoegsel tropisch of subtropisch maar wordt aangeduid met aquamundo, een integrale waterwereld.

Horeca, sport, retail en entertainment, ingrediënten die als bij een cocktail door elkaar zijn geschud, dat is de nieuwste ontwikkeling in de vrijetijdindustrie. Sommige activiteiten mogen dan schijnbare tegenstellingen zijn, er blijkt volgens de ervaringen bij Center Parcs wel degelijk een combinatie mogelijk te zijn. Niet alles overigens, benadrukt Haak Wegmann: een grootschalige show op de marketplace, het hart van menig Center Parcs-park, bleek op die plek niet gewaardeerd te worden, omdat de vakantieganger ongestoord op een terrasje wil zitten. Zulke presentaties zijn derhalve verplaatst naar de action factory.

De cocktail van activiteiten dankt zijn succes volgens Haak Wegmann aan de behoefte om doen en kijken met elkaar te combineren. Terwijl het ene gezinslid zich inspant, kan de andere getuige zijn

ermen als 'beleving'
en 'concepting' waaraan
worden opgehangen.

Tropische kas, Dierentuin Artis, Amsterdam (Onno van Vlaanderen)

van die prestatie. 'Het is de transparantie van het concept dat aanslaat.' Bij Eurodisney komt die functiemix maar ten dele uit de verf: daar zijn retail, horeca en attractie nog feitelijk van elkaar gescheiden in aparte, decoratief vormgegeven bouwsels. Wat eind jaren zestig begon als een idee van Piet Derksen die de Nederlander om de hoek een andere wereld wilde aanbieden en wat werd uitgevoerd door de als zakelijk bekend staande architecten Van den Broek en Bakema, is uitgewaaid in een veelheid van architectuurstijlen. Inmiddels beschikt Center Parcs over een eigen designbureau dat de interieurs ontwerpt en heeft Jan des Bouvrie de oude bungalow gerestyled op de hem bekende wijze: een veranda voor het huis die uitsteekt boven het meer – een beeld waarmee het bungalowpark reclame maakt – zodat je je helemaal alleen op de wereld waant. Daarmee wil Center Parcs inhaken op een andere ogenschijnlijke tegenstelling, die van het individu en het massavermaak. Massaal mag (er kunnen een slordige drieduizend bezoekers terecht in het park) maar het persoonlijke mag niet uit het oog worden verloren. Decors bouwen we niet, verzekert Haak Wegmann, de formule is wel degelijk gebaseerd op architectuur. Die leisure-architectuur stelt wel haar eigen eisen: ze moet dienstbaar zijn aan de sfeer die moet worden opgeroepen, ze moet aangekleed zijn en narratief. Het verhaal erbij vergroot de acceptatie, en versterkt het gevoel dat je weg van huis bent. Logisch dat de conceptontwikkelaars uitkomen bij trefwoorden als Bali, Mexico of de Middellandse Zee, omdat het herkenbare beelden zijn.

Restaurantcomplex, Scheveningen-haven

De verontrusting van de abstractie mag in de schaarse vrije tijd niet toeslaan.

Terwijl het metselwerk in de formule van Center Parcs uitsluitend voorkomt in de bungalows (en voor de rest onzichtbaar is weggestuct) kan baksteen elders in de entertainment-architectuur wel degelijk een rol spelen, een bijrol als accent of een hoofdrol als sferbepaler. Een bijrol is er voor baksteen bijvoorbeeld in het outletcenter Batavia Stad in Lelystad waar het metselwerk een garnering is op de plint en daarmee afsteekt bij het geschilderde hout dat doet denken aan de oud-Hollandse vissershuisen. Ook in deze kunstmatige stad, als een fortificatie opgezet, gaat het om een cocktail van functies, in dit geval shopping en horeca, met de bedoeling om een verzorgd dagje uit te kunnen garanderen. Het is moeiteloos denkbaar daar een amusementshal aan te koppelen, die de duur van de dagtrip verlengt.

Als baksteen een hoofdrol speelt, dient dat om een gevoel van betrouwbaarheid en authenticiteit te geven. Authenticiteit of liever gezegd: net echt. Baksteen draagt in dergelijke gevallen bij aan het decor van een oud-Hollandse straat zoals in Claus Partyhouse in Hoofddorp of is als een archeologische vondst naar voren gehaald in een brute binnenmuur van een restaurant. Maar het gebruik van baksteen heeft nog een ander doel: het onderstreept ook dat de geboden verpozing niet iets kortstondigs is, maar iets duurzaam. Een factor van belang nu de invulling van de vrije tijd op gelijke hoogte staat met werk.

Misschien vanwege die behoefte aan authenticiteit

Restaurant Il Gusto, Amsterdam

Scheidingsmuur en staalkaart van
Nederlandse baksteensoorten in
Openluchtmuseum, Arnhem
(Mecanoo architecten)

zijn de nieuwe dierenverblijven van Artis in Amsterdam uitgevoerd met solide baksteen muren, stevig om weerstand te kunnen bieden aan de grote dieren maar ook als toevoegingen aan de stad. Artis trekt letterlijk en figuurlijk een grens.

Zo'n muur vol authenticiteit is ook het visitekaartje van het vernieuwde Openluchtmuseum in Arnhem, niet alleen bedoeld als hommage aan het oer-Nederlandse product dat erin is verwerkt, maar ook als begrenzing in het landschap. Francine Houben van Mecanoo wilde met die muur het museum articuleren, voorheen leek het Openluchtmuseum opgeslokt te zijn door de schitterende omgeving. Baksteen verankert het museum nu, en opnieuw

zou je het kunnen lezen als een middel om vermaak een duurzame omhulling te geven. We zijn het tijdelijke paviljoentje voorbij.

Zoals in Center Parcs functies van horeca, retail en sport in elkaar overlopen, zo lijken ook in de dagelijkse vrijetijdsindustrie mengvormen te ontstaan, waarvoor een architectuur moet worden bedacht. Klimhal annex restaurant (Kardinge, Groningen), golfresort, restaurant en winkeltjes (Spaarnwoude), zwembad-fitnesszalen-skipiste-ijsbaan (Sportiom te Den Bosch, De Scheg te Deventer, Trivium te Nijmegen) en de verdere verstrengeling tussen megabioscoop-hotel-shoppingmall, onder

meer in Amsterdam-Arena en Miracle Planet Enschede. Niet zelden wordt baksteen in dergelijke mega-complexen gecombineerd met geribd plaatstaal, met glas of met hout. Een zinnige combinatie, omdat anders de uitstraling te massief zou zijn. Want dat is de keerzijde van de medaille: de vrijetijdindustrie mag dan geëmancipeerd zijn en een vast element in de Nederlandse samenleving, ze wil vasthouden aan haar veelzijdige inzetbaarheid. Centra moeten van formules kunnen veranderen als daar noodzaak toe is. Hoe lang gaan dergelijke formules en investeringen mee? Haak Wegmann van Center Parcs aarzelt. Center Parcs staat aan de vooravond van een grote verandering

in park De Eernhof die verder gaat dan ooit tevoren. Dan zou het een gotspe zijn om te beweren dat de investering goed is voor enkele seizoenen. 'Ik schat dat je elk jaar een kleine aanpassing moet doen en dat je eens in de tien jaar toe bent aan een grote, nieuwe investering.' Dat stelt aan de architectuur een interessante nieuwe opgave: er zal een format bedacht moeten worden waaraan telkens een andere invulling gegeven moet kunnen worden. Want in geen tak van de samenleving lijkt de omloopsnelheid zo groot als in de modegevoelige leisure-industrie.

Jaap Huisman

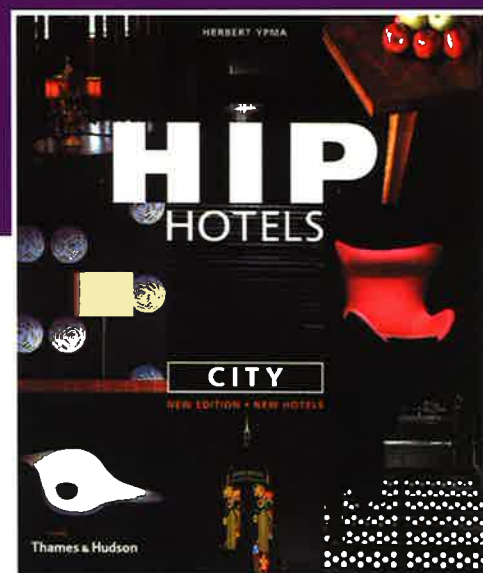
Design-dromen

Uitgeverij Terra in Warnsveld bouwt gedurende enige tijd aan een reeks publicaties over bijzondere hotels. Onder de overkoepelende benaming HIP Hotels (Hoogst Individuele Plaatsen) brengt auteur Herbert Ypma typologische verschijningen thematisch bijeen in afzonderlijke delen. Zo verschenen al eerder HIP gidsen over hotels om je in terug te

trekken (Escape), verrassende hotels in Franse steden en het platteland (Frankrijk) en trendy hotels in steden (City). De laatste uitgave brengt met prachtige fotografie de hotelvormgeving en -inrichting in beeld van onder andere Terence Conran, Philip Starck, Diesel en Karl Lagerfeld. Uiteraard komen ook Blakes (Amsterdam) en het Merlin Hotel in Miami aan bod.

De recentste uitgave is HIP Hotels Budget. Ypma belicht hierin betaalbare overnachtingen in 24 landen ter wereld, waaronder Australië, Zweden, India, Singapore en allerlei andere exotische plekken. Speciale aandacht gaat uit naar een buitengewone setting, sterke architectuur of een hoog niveau van afwerking, zoals materiaalkeuze en kleurgebruik. De prijs van de gidsen bedraagt € 27,50 (Fl.60,60) en de ISBN-nummers van de Budget, Escape, Frankrijk en City varianten zijn respectievelijk: 9020941542, 9020944703, 9020942972 en 9020939270. Maar niet alleen de kieskeurige hotelbezoeker met een voorkeur voor architectuur

en design wordt door Terra op maat bediend. De uitgeverij brengt ook boeken over zogeheten droomhotels in Frankrijk, Groot-Brittannië, Ierland en Spanje op de markt, alsmede een uitgave onder de titel 'Te gast in Toscane'. Met uitzondering van het boek over Frankrijk, dat door Robert Schron werd samengesteld, zijn de overige uitgaven het werk van Luc Quisenarts. Meer informatie over deze hotelboeken en andere uitgaven op het gebied van vormgeving en interieurs is te vinden op de website van Terra: www.terraboek.nl.

Vermaak u zelf

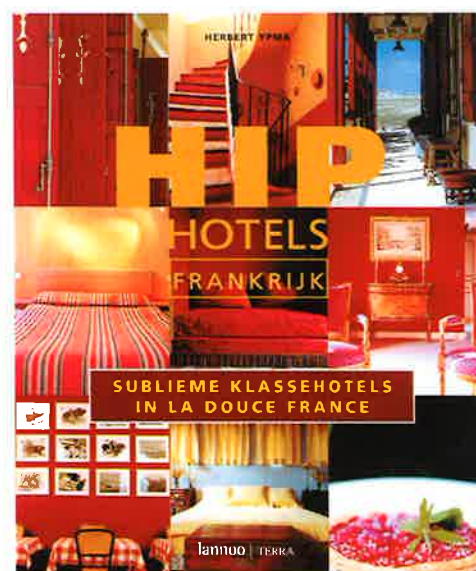
De verstrekende invloed van de vrije tijdbesteding en de daaruit gegroeide vrije tijdsindustrie op de inrichting van Nederland en de verandering van het landschap is het onderwerp van een aanstaande publicatie van Nai Uitgevers. In 'Pret! - Leisure en het landschap' geeft NRC Handelsblad-journaliste Tracy Metz een analytische beschrijving van deze ontwikkeling. Daarbij gaat zij in op gevolgen voor de binnensteden, de periferie en het platteland.

Metz beschrijft de geschiedenis van leisure in Nederland en laat zien hoe het leisure-gedrag van de Nederlander enorm is veranderd. Het boek bevat reportages vanaf populaire vrijetijdspoten en gesprekken met mensen die beroepshalve met het verschijnsel te maken hebben: ontwerpers, bestuurders, ondernemers, sociologen en planologen van universiteiten en

onderzoeksinstituten en filosofen.

Janine Schrijver en Otto Snoek, twee jonge fotografen die regelmatig publiceren in respectievelijk NRC Handelsblad-magazine M en in Trouw, hebben voor deze publicatie de vrijetijdsbesteding in Nederland gefotografeerd. Hun beelddesays, die in aparte kleurenkaternen in het boek zijn opgenomen, zijn unieke verslagleggingen van een belangrijk sociaal en ruimtelijk fenomeen in de Nederlandse samenleving.

Tracy Metz, 'Pret! Leisure en het landschap', paperback, 224 pagina's. Nederlandse tekst ISBN 90-5662-244-7. Prijs euro 22,50. Verschijnt mei 2002

Rectificatie

In het voorgaande nummer van 'Baksteen' (oktober 2001) is abusievelijk de naam van de architect van het op de omslag afgebeelde

woningbouwproject in Amersfoort weggelaten. Het betreft de architect Jo Crepain.

Over verlengingen en verkortingen van buitenspouwbladen

Voegen, metselen en metselwerk zijn nauw met elkaar verbonden. Met een gemiddeld oppervlak van 20 tot 25 procent van de gevel en een gemiddelde voegdikte van 8 tot 15 mm oefenen voegen een grote invloed uit op de esthetische prestatie van het metselwerk.

Vanaf de eerste toepassing van metselwerk in Nederland in de 14e eeuw werd de gevel direct door de metselaar met de troffel afgewerkt. Pas later zijn speciale voegijzers ontwikkeld. Dankzij de techniek van het doorstrijken kon het metselwerk voortaan direct en soms heel fraai in profiel worden afgewerkt. Het achteraf voegen van het metselwerk is pas 150 jaar oud en is mede door de opkomst van de sneller afbindende cementmortels in zwang gekomen. Het doorstrijken is daardoor geleidelijk verdwenen. Alleen in de periode tussen de twee wereldoorlogen is het nog even mode geweest dunne stenen (vechtformaat) sterk verdiept te voegen door middel van doorstrijken.

Ten onrechte wordt vaak veronderstelt dat voegen het metselwerk waterdicht maken. Die misvatting leidt tot het veelvuldig tweezijdig uitkrabben van halfsteens metselwerk van garages en bergingen, waarbij soms krap 6 cm mortelbed tussen de stenen overblijft. Maar aangezien een voeg een poreuze vulling tussen stenen is zal de later aangebrachte voeg het metselwerk niet waterdicht maken.

PUBLICATIE

Overigens leidden schadeanalyses naar de kwaliteit van soms nog geen tien jaar oud voegwerk in 1993 tot de SBR-CUR publicatie "De kwaliteit van voegen in metselwerk". Naast de invoering van voeghardheidsklassen voor voegwerk en de te bereiken kwaliteitsniveaus bij het mechanisch verdichten van de voeg wordt in de publicatie ook de doorstrijktechniek aanbevolen. Speciaal bij metselwerk met verdiept voegwerk heeft doorstrijken de voorkeur ten opzichte van navoegen. Ook bij metselwerk met stenen die een geringe wateropname hebben, is doorstrijken verstandig. Bij voegen in dit type metselwerk kan van de voegmortel, door zijn aardvochtigheid, slechts een geringe hechting verwacht worden op het steenoppervlak en vindt (vrijwel) alleen hechting plaats aan de achterliggende metselmortel.

DOORGESTREKEN METSELWERK IS HERONTDEKT

Doorstrijkwerk vandaag de dag is metselwerk dat vol en zat gemetseld wordt en dat wordt afgewerkt door de voegen af te werken met de metselmortel. Hiervoor is een speciale voegroller ontwikkeld, de pointmaster, daarmee is het mogelijk de metselwerkvoegen op een constante diepte (tussen

De meest prijsgunstige manier van doorstrijken is na het vol en zat metselen slechts uitkrabben en vervolgens met een harde bezem het metselwerk naborstelen

de 0 mm en 15 mm) af te werken. Door gebruik te maken van speciale profielen is het tevens mogelijk de voeg een speciaal uiterlijk te geven. De oppervlakte van de mortel wordt door dit apparaat ook nog iets verdicht. De metselmortel vormt zo een monolithisch geheel tussen de stenen. Slechte aanhechting van de voeg komt bij doorgestreekt metselwerk niet voor. De kwaliteit van doorgestreekt metselwerk is dan ook hoog. Het toepassen van doorgestreekt metselwerk vereist wel een aparte technische vaardigheid van de metselaar. Hij moet nu in feite ook het voegwerk verrichten. Om het werken te vergemakkelijken, bieden mortelfabrikanten speciale doorstrijkmortels, waarbij het tijdstip van afwerken beter gestuurd kan worden zonder de stabiliteit tijdens het verwerken of het verdichten van de mortel aan te tasten. De mortels zijn ook in kleuren leverbaar. Een andere trend is het maken van stootvoegloos doorgestreekt metselwerk. De stootvoegen zijn dan niet voorzien van metselmortel en hebben een theoretische breedte van 2 mm. Dit type metselwerk versterkt de horizontale belijning vooral als verdiept is doorgestreekt.

Govert Koers

Over veel zaken heeft KNB technische brochures beschikbaar. Klik op www.knb-baksteen.nl of bel tijdens kantooruren (026) 4959110.

Koninklijk Verbond —
van Nederlandse —
Baksteenfabrikanten —

'Baksteen' is het vakblad van het Koninklijk Verbond van Nederlandse Baksteenfabrikanten (KNB) en verschijnt in controlled circulation drie maal per jaar. Het blad biedt informatie over de baksteenindustrie en belicht trends in en opvattingen over baksteen en architectuur.